

Kovács Teréz

A TANYAVILÁG TÁRSADALMI-GAZDASÁGI
ÉS ÉLETMÓDBELI VÁLTOZÁSAI 1953
ÉS 1983 KÖZÖTT

(EGY BECSÉN VÉGZETT FELMÉRÉS ALAPJÁN)*

1. Bevezetés

Erdei Ferenc, a tanyarendszer történeti fejlődésének klasszikus korszakát a 18. század második felétől a 19. század közepéig számította. Ekkor a tanyák kezdetleges épületek voltak, nem lakták őket állandóan, csak a mezőgazdasági munkák idején. A tanyarendszer az adott város része volt. A tanyai parasztok számára a város a közélet és a magánélet ünnepélyesebb eseményeinek a színhelye, de egyúttal lakóhely is volt.

A 19. század második felében új korszak kezdődött a tanyák fejlődésében a nagy családok felbomlásának, az örökösödési jog és a rendszer megváltozásának hatására. A tanyák száma megnőtt, benépesült velük a határ. Egyes tanyák állandóan lakottá váltak, legnagyobb részük szilárd anyagból készült és házfornrát vett fel. Különválasztott lakórészsel, fehérre meszelt falaival nagyjából hasonlított a falusi házakhoz. Ez a „kitelepülés” mégsem bontotta meg teljesen a település egységét. A kitelepülők nem szakadtak el a település közösségétől, mivel nekik maguknak vagy szüleiknek volt városi háza, ahová gyakran hazajártak. Csak a munkaerő helyeződött át a tanyaára.

Erdei a tanyafejlődés harmadik korszakát a századforduló utáni évekre teszi. Ekkor megindul az agrárvárosok belterületének nyugat-európai értelemben vett városiasodása. Fejlődésnek indul az ipar, a kereskedelem, az agrárvárosokba igazgatási, kulturális intézmények települnek. A tanyák fejlődése szempontjából ennek a változásnak az lett a következménye, hogy a módosabbak közül, akik csak meglehetősen, cselédeket tartottak a tanyán, de maguk a városban éltek. Másrészt viszont a szükség olyan kisbirtokosokat is tanyaépítésre csábított, akiknek ehhez nem volt megfelelő tőkájük, s ezért elkeseredett igyekezettel dolgoztak, és teljesen kitelepültek a városból. Mindennek eredményeként a tanyák képe teljesen áttalakult, társadalmuk pedig rétegeződött.

* A dolgozat a Létünk 1985-ös tanulmány-pályázatára készült, és a bíráló bizottság szerzőjének ítélte a III. díjat.

A szerző szerint ezzel a bomlással egyidejűleg a tanyarendszer régi értelmezése is — a munkahely (amely a tanyán van) és a lakhely (amely a városban van) megosztottsága — elhalványulóban volt, viszont egy önálló formájú „tanyatelepülés” sem alakult még ki egyértelműen. Ezért nevezi (1942-ben) „zavartnak”, kiforratlannak a tanyák állapotát.

Írásunkban egy bácskai mezőváros, Becse külterülete alakulásán kívánunk betekintést nyújtani abba, hogy milyen irányban változott a második világháború után a tanyai gazdálkodás és életmód.

A becsei tanyai lakosság bemutatását három időkeresztmetszetben végeztük el. Az első az ötvenes évekre és a hatvanas évek elejére tekint vissza. Ezt a részt a szerző személyes tapasztalataira építettük. A második időpont 1973. Ekkor ötven tanya lakójával készítettünk kérdőíves felmérést. Azt 1983-ban részben megismételtük, és az akkor összegyűlt ismeretanyag lett az alapja a harmadik időpont elemzésének.

2. A kisbirtokos tanyák fénykora és válságuk kezdete

Az 50-es években a becsei tanyavilág a kis- és középparaszti közösség irányába kezdett átformálódni. Ez a közösség átvette a birtokos parasztszerepeket jellemző szemléletet, hisz valódi tulajdonosnak csak azt ismerte el, aki vásárolta vagy örökölte a földet.

Az agrárreform alkalmával kapott föld nemigen emelte tulajdonosának tekintélyét, de akit a kisajátítás érintett, annak sem csökkent társadalmi tekintélye.

Az emberek egymás megítélésében nagyon megtartották azt a különbséget, amely bérlő és tulajdonos, az ötnél kevesebb és a tíznél több holdas tanyásgazda között korábban fennállt. (A vagyoni különbség mellett még nagyon odafügyeltek a kor és a nemek közötti különbségekre is.)

A tíznél több holdas tanyásgazdák önmagukat úgy ítélték meg, hogy a tanult „úri emberek” nagyon felettük helyezkednek el, de a társadalomban sokkal többen vannak az alattuk lévők (párholdas gazdák, szegényparasztszerepek, napszámosok, nincstelenekből lett gyári munkások).

Az ötvenes évek becsei tanyavilágának lakói, a volt cselédek, törpebirtokosok haszonbérlők, akiket nem vonzott a gyári munka, úgy érezték, most érkezett el az az idő, amikor ők is fölemelkedhetnek a középparaszti rétegbe. Teljes mértékben alkalmazkodtak a parasztszerepe normáihoz: az alázatos magatartáshoz, a szerény fogyasztáshoz, a tempós szorgalomhoz és mindenekelőtt a szüntelen munkához.

A gazdálkodás célja az állati takarmány termelése és e takarmány gazdaságon belüli felhasználása volt. A tanya rangját az adta meg, hogy a lakóépület mellett milyen istállók voltak és milyen takarmánykaszlak tornyosodtak. A tanyaiak nagyobb mértékben foglalkoztak állattartással (ez — a téli időszak kivételével — jórészt külterjes állattartás volt), mint a városban élő gazdák. A gazdaságban a munkaerőt és a műszaki szolgáltatást is igyekeztek maguk ellátni. (Számításba vették és korán bevonták a gyermeki munkaerőt. A termelés még kizárólag kézi- és ló-

vontatású mezőgépekre támaszkodott.) Ez mégsem jelenti azt, hogy auctarch gazdálkodás folyt.

A tanyaiak rendelkeztek piaci árufelesleggel, ami főleg hízott állatokból és állati eredetű élelmiszerekből (tejtermékek, tojás) állott. Bécén kedden és szombaton voltak a hetipiacok, ahová főleg a tanyaiak hoztak élelmiszert, ezeken a napokon már hajnalban jöttek. A piachoz vezető utcákban hagyták lovaikat a szekérhez kötve és vitték az értékesítésre szánt árut a piacra. A piac bejáratától számított három-négy keresztutcányi távolságon álltak a szekerek. A piacozás mellett kora tavasztól késő őszig jellegzetes mozgás folyt a tanyák közötti dűlőutakon. Ezt az utat a városi gazdák is használták, akik hajnaltól a kora délelőtti órákig szekereiken mentek a földekre. Ez a menet estefelé az ellenkező irányba, a határból a városba tartott. A megrakott szekerek szinte egymást érték. Később megjelentek a gumiabroncsú lovaskocsik, amelyek nagyobbak és könnyebb vontatásúak voltak.

Az ilyen gazdálkodást a minimális kockázatvállalás, a készpénz-forgóeszköz hiánya és a jó válságtűrőképesség jellemezte.

Az iparosodás és a társadalmi változások a hetvenes években azonban jobban próbára tették a tanyai lakosság alkalmazkodóképességét. A nagyobb termelékenység és az ésszerűbb termelés, az árutermelésbe való teljes bekapcsolódás új követelményeket támasztott. Mivel nem végeztek szolgáltatásokat, ők kevésbé váltak és válhattak újítókka és vállalkozókká, mint a városi gazdák. A kultúrák intenzív termesztésére nem állhattak át még csak a földterületük egy részén sem, mert ez a mód annyira lekötötte volna munkaidejüket, hogy a többi föld megművelésére és az állattenyésztésre nem futotta volna (viszont ezektől megválni egyelőre még nem tudtak). A gazdaság gépesítésére olykor nem volt tőkájük, a beruházás nagy kockázattal járt, és bizonyos esetekben felvetődött az a kérdés is, hogy az adott földterülethez képest ésszerű-e a további gépesítés.

A hagyományos kisgazda-tanyarendszer válsága belülről is megindult, amit legjobban talán a munkaerő csökkenése idézett elő. Az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején megbomlott a városban élő szülők és a tanyán élő felnőtt gyerekek között addig érvényben lévő munkamegosztás. A középgeneráció egyrészt önállósulni akart, másrészt viszont utódait iskolába küldte, általában nem mezőgazdasági szakmára. Ezzel a gyerekek további munkájára a családi gazdaságban már nemigen számíthattak. A tanyák többségén lévő személyek nem teljes munkaértékű szegénysorsúak, fiatalok, szellemileg vagy fizikailag fogyatékosok voltak, akik máshol nem tudtak elhelyezkedni) csak némileg enyhíthették az egyre jobban érezhető munkaerőhiányt.

Ezek a jelenségek állandó feszültségek forrásává váltak, melyek a tanyákról való elvándorláshoz és az ott élő lakosság elöregedéséhez vezettek.

Bécén 1970-ben földtagosítást végeztek, amelynek során felújították a telekkönyvet. A szétszórt parcellákat egyesítették és a gazdák föld-

területüket a városhoz közel eső határrészben kapták. A társadalmi szektor földterületeit a határ távolabbi részében mérték ki, így az ott lévő tanyatulajdonosoknak le kellett bontaniuk tanyaépületeiket. Becsén 280 tanya került lebontásra. A volt tulajdonosok bizonyos térítést kaptak, beköltöztek a városba, vagy ritkábban új tanyát vettek, illetve építettek. 1973-ban az óbecsei határban már csak 160 lakott tanya volt.

3. A tanyavilág az 1970-es évek elején

Az 1973-ban készült kérdőíves felméréssel fel kívántuk tární a tanyai lakosság demográfiai szerkezetét és gazdasági viszonyait, megkíséreltünk betekintést nyerni a tanyai lakosság életmódjába, végül tanyatípusokat állítottunk fel.

A felmérésben szereplő 50 tanyán 155 személy élt, 68 nő és 87 férfi. Csak minden harmadik tanyán találtunk iskoláskorú vagy fiatalabb gyereket. Az átlagéletkor 37 év volt. A korfa krónikus elöregedést mutatott. Akárcsak a polgárosodott falvak esetében, a tanyákon is kiugró férfitöbblettel találkoztunk a 21—30 évesek korosztályában.

A 15 éven felüli tanyaiak (123 fő) iskolai végzettsége nagyon alacsony volt. Tíz százalékuk nem járt iskolába és csak 15 százalékuknak volt meg a nyolc osztálya vagy ennél magasabb iskolai végzettsége. A többség 5—7 osztályt végzett.

A felmérésben szereplő tanyákon csak három helyen élt együtt három generáció, és a tanyák felén csak egy generáció lakott. Ez utóbbiak esetében általában idős házaspárokról volt szó, akiknek utódai már elköltöztek a szülői házból.

A megkérdezetteknek összesen volt 43 felnőtt, de már nem velük élő gyerekük. Kitűnt, hogy habár ezek kétharmada jobb településkörülmények között él, mint szüleik (tanyáról városba, külföldre költöztek), de a társadalmi ranglétrán vertikális előrelépés alig egyharmaduknál következett be. Azokat soroltuk ide, akik szakmunkásokká váltak, középiskolát vagy egyetemet végeztek (egyetemi végzettsége mindössze egy embernek volt).

A hetvenes évek elején az akkor 15—30 év közötti fiatalok menekülni szerettek volna a földtől, s ezt a leendő házastárs kiválasztása révén kívánták elérni. Bár a fiúk egy része igazi tanyai parasztlányt szeretett volna feleségnek, de a másik részük és a lányok is azt szerették volna, ha leendő házastársuk náluk nagyobb iskolai végzettséggel és „jobb” szakmával rendelkezne.

Az idősebb szülők túlzottan bevonták gyerekeiket a munkába, kevés időt és pénzt szenteltek rájuk. Mindez negatívan tükröződött tanulmányi előmenetelükben. Amennyiben a szülők 30 éven aluliak és még jómódúak is voltak, akkor a másik végletbe estek: gyermekeiknek mindent megvettek, kényeztették őket, és szinte semmilyen munkát nem végeztettek velük. Arra a kérdésre, hogy milyen iskolai végzettséget szánnak gyermekeknek, az alsó osztályos gyerekek szülei kivétel nélkül a következő-

képpen kezdték válaszukat: „csak ne kapáljon”, vagy „csak ne legyen paraszt” (a szavak hangsúlyozásából keserűség és a sértett igazságérzet csengett ki). Ezután is szünetet tartottak, majd megadták a konkrét választ. Valamennyien közismert szakmát említettek (autószerelő, géplakatos, szabó, fodrász). Az iskoláskor előtti gyerekek szülei már egészen biztosak voltak abban, hogy gyermekeikből nem lesznek parasztok, sőt válaszaikban megjelent a magas végzettséget követelő orvosi hivatás is.

Az 50 tanyai család közül 11 kettős jövedelmű volt (általában a családfő nyugdíjas volt, vagy egyik fiú ipari munkát végzett). Nekik átlagosan 2,2 hold földjük volt. Egy család esetében apa és fia is a mezőgazdaság állami szektorában dolgozott, 38 család volt földművesnek tekinthető. Az ő átlagos földterületük 8,5 hold volt.

Harminckilencen saját tanyájukon, 11-en bérelt tanyán laktak. Ez utóbbiak közül 10-nek földje sem volt, viszont 15 tanyainak háza állt a városban.

Megfigyelhető bizonyos összefüggés a föld nagysága, ill. a ház, traktor vagy autó vásárlása között. A városi háztulajdonosoknak volt a legkisebb földterületük, őket az autótulajdonosok követték. Akiknek a legtöbb földjük volt (12-nek), azok traktor vásárlása mellett döntöttek. Tanya, városi ház, autó, traktor együtt nemigen képezte egy család tulajdonát.

A tanyaiak földterületük legnagyobb részén (40%-án) kukoricát termeltek, ezt a búza követte (26%). Lucernát, napraforgót, egyéb kalászosot és cukorrépát is vállaltak. Szinte minden családnak volt konyhakerti veteménye, de csak annyi, amennyi a saját szükségletükre kellett. Tíz helyen gyümölcsös, 11 helyen pedig szőlő is volt.

Ló minden második tanyán, egy-három tehén és ugyanannyi borjú a tanyák alig kétharmadán volt. Nagyobb fejőstehén-állományt (8 db) csak egy helyen jegyezhattunk fel. A korábbi évekhez viszonyítva a sertésenyésztésben is visszaesést tapasztalhattunk. 1973-ban a tanyák többségén 10 alatt volt a sertésállomány és csak egy-egy gazdának volt nagyobb számú (70, ill. 130 db) sertése. A tanyák felén csak annyi baromfit neveltek, amennyi saját szükségletre kellett. Egy-egy helyen 600, 5000, ill. 10 000 csirkét tartottak (ezeket korszerű épületekben nevelték). A többiek még egyszer annyi baromfit neveltek, mint amennyit elfogyaszthattak.

A legtöbb tanyai szeretett a tanyán élni. Ott születtek és megszokták ezt az életformát. Előnyként említették a természet közelségét és úgy ítélték meg, hogy a munkahely és a lakhely „együttese” számukra gazdaságilag is előnyös. A vélemények fele-fele arányban oszlottak meg azt illetően, hogy hol jobb élni: tanyán vagy városban. A tanyai parasztok kétharmada szeretett volna állandó munkaviszonyt létesíteni és ugyanannyian be is költöztek volna a városba, amennyiben ilyen lehetőségek adódtak volna. De kétharmadnál is többen voltak azok, akik teljesen egyetértettek azzal, hogy „manapság a parasztnak egyre nehezebb”.

A bizonytalanság és kiábrándultság különösen a tanya jövőjét illetően jutott kifejezésre: csupán 13 tanyai mondta azt, hogy gyerkeik is folytatni fogják a tanyai életet. Esetükben általában olyan tanyaikról volt szó, akiknek felnőtt gyerkei már gazdálkodtak. Harmincan azt válaszolták, hogy ők az utolsók a családban, akik tanyán fognak élni, 7-en nem tudták még megmondani, hogy milyen sors vár a tanyájukra. Kiemelendő az egyik idős tanyai felelete: „20 év múlva egy tanya sem lesz itt, de amíg én élek, nem megyek innen el.”

A sok panasz és vád ellenére a földtől még nehezebben tudnak megválni, mint a tanyától. Eszményképük a „munkásparaszt”. Az él legjobban — mondták —, aki ipari munkát végez, de van földje is.

A felmérés által megvizsgált tanyák 10%-án volt csak villany. Az ivóvizet a városból hozták. Átlagosan 7 km távolságra laktak Óbecse központjától. Tizenhét családot kivéve a tanyájukhoz földút vezetett, s ez esős, sáros időben nagy nehézséget jelentett az ott élők számára. Főleg kerékpáron közlekedtek, de a tanyák kétharmadán volt már motorkerékpár és minden hetedikén személygépkocsi is.

A tanyai épületek jórészt 1900—1910 között épültek, egy-, legfeljebb kétszobásak voltak, és csak egy helyen volt gyerekszoba. Új stílusú bútor csak a fiatalabb házaspároknál és a kettős jövedelmű családoknál fordult elő. Az öltözködésben betartották a ruhák ünneplő, hétköznapra való és otthoni kategorizálását, de a kettős jövedelmű családoknál e téren is érezhető volt a változás.

Táplálkozásuk egyoldalúnak tekinthető. A fejenként elfogyasztott napi kenyéradag átlaga meghaladta a fél kilót, gyümölcsöt viszont csak akkor ettek, ha sajátjuk termett.

Orvoshoz a becsei községben akkor átlagosan havonta 2,5-szer jártak a polgárok, míg a tanyaikak jóval ritkábban (0,8-szor).

Két tanyán volt fürdőszoba és hűtőszekrény, egy helyen működött mosógép. 12 tanyán gázon főztek, a többin zománc- vagy régi rakott tűzhelyen. 40 tanyán volt rádió, 12 helyen tévékészülék. A többség azt mondta, hogy hetente egyszer olvas újságot. Moziba csak a fiatalok jártak. Sokan nem is hallottak még múzeumról vagy hangversenyről. A tanyai lakosságnak a fele rendszeresen járt templomba.

A hetvenes években megszűnt a vagyoni különbségeken alapuló társadalmi tekintély, ami még az 1950-es években létezett. Nem figyelték már annyira, hogy kinek mennyi földje van, a föld megszerzése ugyanis nem növelte a társadalmi presztízst, habár akiknek nem volt földjük és tanyájuk, még irigyelték a tulajdonosokat, sőt azt is állították, hogy ez utóbbiak nem tisztességes úton „gazdagodtak” meg. A „felfelé törekvők” (legnagyobb csoport) voltak a legkiábrándultabbak. Nekik volt földjük és tanyájuk, de már látszott, hogy gépesítésre, további korszerűsítésre nemigen futja erejükből. Elégedetlenek voltak önmagukkal és környezetükkel is. Az ő eszményképük lett a „munkásparaszt”.

A hetvenes években a tanyai dűlőutakon jártak még ugyan lovasszekerek, de közel sem olyan sűrű sorokban, mint az ötvenes években. A

határban kevés volt a földjét kézi- és igaerővel művelő ember, a földterületek többségén csak gépekkel dolgoztak. Gyakran megtörtént, hogy a mezőgazdasági gép nem azé volt, akié a föld. A géptulajdonos nem paraszt volt, hanem fiatal vállalkozó, aki többszáz hold földön végezte szolgáltatásait többnyire előregedett és munkaképtelen parasztok, ipari munkások és tisztviselők földjein. A taníttatás és az örökség nyomán a földterületek egyre nagyobb része munkások és tisztviselők, valamint a mezőgazdaság állami szektora tulajdonába került.

4. *A tanyák alkonya*

Az 1973-as felmérés alkalmával a tanyákat — a gazdálkodási forma alapján — három típusba soroltuk: hagyományos kisgazdatanya, haszonbéres tanya és „új típusú” tanya. A tanyai családok 70%-a az első típusú tanyán, élt, a másodikba 20, a harmadikba 10%-uk tartozott.

Az „új típusú” tanyáknak a kisfarmokat és a hétvégi házként használt tanyákat tekintettük. A kisfarmokon a vegyes gazdálkodás teljesen megszűnt, s általában egyféle állattenyésztés illetve hizlalás folyt (pl. 5000 csirke, 150 borjú, vagy 500 sertés). A gazdasági épületek a korszerű állattenyésztéshez szükséges berendezésekkel (villany, vízvezeték, szellőztetőberendezés, önetetők, önitatók) voltak felszerelve. A tulajdonos a városban lakott, a tanyai lakóépületet az állatok gondozására szerződötetett munkás és családja használta.

A hétvégi házak általában régi átépített tanyák voltak, amelyeket nyugdíjas családok használtak, részben pihenésre, részben intenzív termesztésre, a tanya körüli kertet ugyanis általában gyümölcs- és szőlőtermesztésre rendezték be.

A hetvenes évek elején úgy tűnt, hogy csak a kisfarmoknak és a hétvégi házaknak van jövője.

Az 1983-ban tapasztalt változásokat a következőképpen összegezhettük:

a) *Eltűnt a parasztvilág és kihalt a tanyavilág*

A tíz évvel korábbi tanyáknak fele üresen állt vagy már lebontották. A föld megművelése nagymértékben gépesített. A határban a tanyák közötti dűlőutak üresek. A tanyákon és a városban egyaránt akadnak még parasztemberek, de a megváltozott gazdálkodási és életkörülmények folytán az ő életmódjuk is változott. Egyéniségük már alig volt kitapintható a városi társaság körében. A valamikori agrárváros ma az ipari város jégeit viseli.

*b) A nagyméretű, anyagiakkal mérhető fejlődés az 1970-es évekre,
a legszegényebb tanyaiakra terjedt ki*

A háború után a földvásárlási lehetőségek a korábbi időhöz képest rendkívül megnövekedtek, ugyanakkor nemcsak a föld megszerzése, hanem a tőle való megváltás is könnyebb lett. Elkezdődött egy folyamat, amelyben a magángazdaságban végzett mezőgazdasági munka csak ugródeszkaként szerepelt a társadalmi felemelkedéshez. Már az első „felemelkedett” generáció iskoláztatta gyerekeit, és ezzel elirányította a mezőgazdaságból. Az iskola befejezése után — ki előbb, ki később, de általában pár évre rá — a szülők is elhagyták a tanyát és beköltöztek a városba. Ez a folyamat 1945—53 között az agrárreform által érintett kisajátított földek tulajdonosaira és gyerekeikre volt jellemző. A következő tíz évben a tanyákról való elvándorlás azokra is kiterjedt, akik a birtokolt földterület nagysága szempontjából az előbbi réteg alatt helyezkedtek el. Ezek olyan tanyai családok voltak, amelyek a háború előtt is jómódúak voltak, de földtulajdonuk az agrárreformmal megszabott felső határ körül alakult. Miután mindkét csoport számbelileg kicsi volt, a tanyák elhagyása a hatvanas évek elejéig alig volt érezhető. Az ezt követő tíz évben azonban a fiatalok már tömegesen mentek el a tanyákról. Az 1970-es évekre a becsei tanyákon így egy peremhelyzetű társadalmi réteg került túlsúlyba.

1983-ban azt tapasztalhattuk, hogy ezek közül a legszegényebbek, akik korábban haszonbéres tanyákon éltek, anyagi szempontból gyorsabban haladtak előre. Az előrelépés azonban már nem a mezőgazdasági munkavégzés, hanem az ipari munkavállalás révén történt meg.

c) Az új típusú tanyák (kisfarmok és hétvégi házak) gazdáinak az elmúlt tíz évben nagyobb nehézségekkel kellett megküzdeniük (árak alakulása, áruértékesítés, gazdálkodáskockázat, munkaerőhiány), mint a hagyományos kisgazdatanyák tulajdonosainak

Érdekes, hogy a nehézségek ellenére is akadnak vállalkozó szellemű tanyaiak, akik vállalják egy-egy farm létesítését és vezetését. Az utóbbi időben ezt az utat azoknak a valamikori tanya- és földtulajdonosoknak a gyerekei választják, akik annak idején otthagyták a tanyát és aktív éveik egy részét már ledolgozták a mezőgazdaság állami szektorában, az iparban vagy éppen a harmadik szektorban. Ők tehát „visszamentek” a tanyára, de úgy, hogy a városban laknak és a tanyára naponként járnak ki dolgozni. Esetükben a tanya visszanyeri „eredeti” funkcióját: csak mezőgazdasági telep lesz, csak munkahely, az élet többi része a városban zajlik le. Valószínű, hogy az ilyenfajta vállalkozások hozzájárulnak az állattenyésztés fellendüléséhez, amely Becsén éppen a tanyák eltűnésével párhuzamosan csökkent.

A tanyák nem egyértelműen kívánatos elnéptelenedésének oka három tényezőre vezethető vissza:

— az általános agrárpolitikára, amely gyakran teljesen magukra hagyta a parasztgazdákat;

— a földterületek tagosítására, az 1970-es határrendezésre, aminek következménye lett az akkori tanyák kétharmadának lebontása;

— arra a társadalmi folyamatra, amely a parasztgazdaságot mind társadalmi helyzete, mind életformája tekintetében felszámolásra ítélte.

Ez a harmadik tényező egymagában is a tanyai gazdálkodás, termelés fokozatos csökkenéséhez vezetett volna, az előbbi kettővel párosulva pedig nem kívánt mértékben gyorsította a folyamatot, sok társadalmi, gazdasági és családi konfliktust okozva az ott élők körében.

Irodalomjegyzék

1. Ljubo Božić, 1970: Agrarna politika sa osnovima zemljoradničkog zadru-garstva, Sarajevo.
2. Erdei Ferenc, 1976: Magyar tanyák, Akadémiai Kiadó, Budapest.
3. Erdei Ferenc, 1974: Magyar Város, Akadémiai Kiadó, Budapest.
4. Erdei Ferenc, 1973: Paraszttok, Akadémiai Kiadó, Budapest.
5. Für Lajos, 1983: Kertes tanyák a futóhomokon, Akadémiai Kiadó, Bp.
6. Kovács Teréz, 1973: A tanyák társadalmi folyamatai egy bácskai köz-ségben — Becsén.
Létünk. 6. 33—49 p.
7. Kovács Teréz, 1976: A tanyák társadalmi struktúrái egy bácskai köz-ségben — Becsén.
Létünk. 1. 50—71. p.
8. Kovács Teréz, 1977: Istorijski razvoj salaša u Bačkoj. Sociologija sela, Zagreb 58. sz. 102—109. p.
9. Vojislav Popović, 1978: Poljoprivreda Vojvodine 1952—1972, Zrenjanin.

Rezime

Društveno-ekonomske i promene načina života u salašarstvu u periodu 1953—1983

Autor prikazuje društveno-ekonomske i životne promene salašarskog stanovništva jedne tipično bačvanske varošice — Bečeja — u tri poprečna vremenska preseka.

Prvi period traje od početka pedesetih do sedamdesetih godina. U to vreme — posle agrarne reforme — svet salaša se počeo preformirati u pravcu zajednice malih i srednjih seljaka. Ljudi su u međusobnom prosuđivanju, jako pazili na razlike u imetku, u dobu i u spolu. Ova se zajednica u potpunosti prilagodila normama seljačkog života: pokornom vladanju, skromnom troše-nju, tempiranoj marljivosti, i pre svega stalnom radu. Cilj gazdovanja je bila proizvodnja stočne hrane i njena upotreba u okviru gazdinstva. Ovakvo gazdovanje je karakteriziralo minimalno rizikovanje, nedostatak novčanih obrt-

nih sredstava i jaka mogućnost izdržavanja kriza. Krizu uobičajenog gazdinstva, sitno-salašarskog sistema izazvalo je smanjenje radne snage i nedostatak modernizacije.

Drugi period obuhvatio je početak sedamdesetih godina. 1970. godine obnovljena je u Bečeju grunтовница. Tada su se teritorije društvenog i privatnog sektora u velikoj meri zamenile. Usled toga srušila su se 280 salaša, a ostalo je svega 160. Došlo je do hroničnog starenja stanovništva, koje je tamo živelo. Stari su se držali zemlje i salašarskog sistema, a mladi su — uz mali izuzetak — bežali od toga. 70% salaša pripadalo je starom sitno-sopstveništvu, 20% zakupnim salašima a 10% kategoriji salaša novog tipa.

Treći period je obuhvatio početke osamdesetih godina. Polovina salaša od pre deset godina je srušena ili je ostala prazna. Do tog vremena je nestao seljački svet i izumrlo je salašarstvo. Razloge treba tražiti u opštoj agrarnoj politici, komasaciji 1970. kao i u društvenom razvitku, koji je osudio seljačko gazdinstvo, kako po društvenom položaju, tako i po načinu života na likvidaciju. Ovo zadnje bi vodilo do smanjenja salašarske proizvodnje. Prethodne dve mere su samo u željenoj meri ubrzale ovaj proces.

Resumee

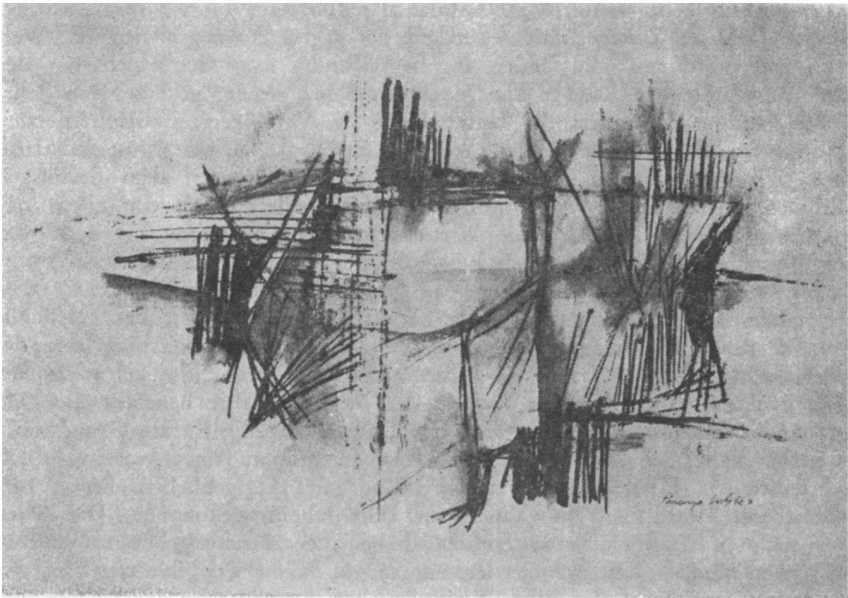
Gesellschaftlich-wirtschaftliche Änderungen der Lebensform im Einzelgehöft in der Periode 1953—1983

Der Verfasser stellt die gesellschaftlich-ökonomische und Lebensformenänderungen der Einzelgehöft-einwohner in einer typischen Kleinstadt von Batschka — Bečej — vor, in drei Zeitabschnitten.

Die erste Periode dauert von Anfang der fünfziger bis zu dem siebziger Jahren. In dieser Zeitabschnitt — macht der Agrarreform — fing die Welt der Einzelgehöfte, sich zu ändern an, in Richtung von Gemeinschaften der kleinen und mittleren Bauern. Die Menschen haben in der gegenseitigen Beurteilung einander, besonders die Unterschiede im Vermögen, in dem Altertum und Anbetracht des Geschlechtes, Achtung geschenkt. Diese Gemeinschaften, haben sich den Normen des bauerlichen Lebens angepasst: dem demütigen Benehmen, bescheidenem Aufwand, temperierten Fleiss und vor allem der dauernden Arbeit. Das Ziel der Wirtschaftsführung war das Erzeugen von Viehfutter und dessen Verbrauch innerhalb des Gutes. Diese Wirtschaftsweise hat das minimale Risiko, der Mangel an geldlichen Umlaufmitteln und starke Möglichkeit des Ertragens der Krisen charakterisiert. Die Krise der gewöhnlichen kleinen Einzelhöftwirtschaften rief der Mangel an Arbeitskraft und der Modernisation hervor.

Die zweite Periode hat der Anfang der siebziger Jahre bedeutet. In 1970 hat man in Bečej den Kataster erneuert. Damals haben sich die Grundstücke des gesellschaftlichen und privaten Sektors, in grossen Masse vertauscht. Es sind daher 280 Einzelgehöfte vernichtet und nur 160 geblieben. Es ist zum chronischem Altern der Einwohner, die dort lebten, gekommen. Die Alten haben sich an das Feld und der gehöftlichen Lebensweise gebunden gefühlt, die Jungen sind — mit weniger Ausnahme — davon weggelaufen. 70% der Einzelgehöfte gehörten den alten Kleinwirtschaften, 20% den Lohnsystem und 10% den Gehöften „neuer Type“ an.

Die dritte Periode hat den Anfang der achtzig Jahre enthalten. Die Hälfte der Gehöften von vor zehn Jahren wurde zerstört, oder sind sie leer geblieben. Bis zu dieser Zeit ist die Bauernwelt und das Einzelhöftsistem verschwunden. Die Ursachen sind in der allgemeinen Agrarpolitik zu suchen; in der Kommasation im Jahre 1970 sowie in der gesellschaftlichen Entwicklung, die die Bauernschaft — angescht der gesellschaftlichen Stellung, sowie hinsichtlich der Lebensweise — zu liquieren entschlossen hat. Diese letzte Weise würde zur Liquidation der Einzelhöftwirtschaft führen. Die vorherige zwei Massnahmen, haben diesen Prozess im gewünschten Tempo nur beschleunigt.

Pannóniában (1962)